

למה נקרא שמו מחשב? שאומר למח שב

הרב יובל שרלו

דרכם של רעיונות חדשים ידועה: פריצתם לעולם ומעורבותם בו דומה להטלת אבן לבריכת מים. בשלב הראשון הם מכים גלים גדולים מסביב, ומה שנראה כפעולה יחידאית של השלכת האבן לבריכה מתגלה כמזעזע את המערכת כולה. בשלב השני מתגלה כי הגלים שהיכו גורמים לתגובות נגד ולריאקציה, והם שבים בכיוון מנוגד ופועלים בעוצמה להחלשת החידוש. המפגש בין השניים עשוי להביא לאחד משניים: או לנטרול הדדי, ולשביתת נשק מאפסת, או לחיזוק הדדי דווקא מתוך ההתנגדות, וגילויים חדשים הנובעים דווקא מתוך המפגש המנוגד. בתורת הסוד תהליך זה הוא חלק ממשנת "רצוא ושוב" שהיא מיסודות המציאות הרוחנית.

זו גם דרכה של חדירת העידן הטכנולוגי המחודש, ובעיקר המחשוב, למערכת תלמוד התורה. אף על פי שהיא נתקלה בהתנגדויות לא מעטות, כל מי שרכש לעצמו את היכולת להפעילה נשבה בקסמיה ובאפשרויות הגנוזות בה. היכולת להשתמש במאגרי מידע, להפיק דפים ומקורות בשרות עצמי וברמה גבוהה, להתקשר למרכזי מידע ולצבור ידע רחב ומאמרים רבים, פתחו עולם מחודש בפני הלומד והמורה. הגלים שבאו בעקבות החדירה לא איחרו לבוא, ונביאי הטכנולוגיה נשאו את בשורת הפוטנציאל הטמון בה במערכת החינוך. טכנולוגיה זו תביא להגברת יכולת הלמידה והעניין בה; לימוד עצמי בעזרת מחשב ימיר את פעולת ההוראה הפרונטאלית בחקר ולימוד; התלמידים יאהבו יותר את השיעור ואת החומר הנלמד; המורה יוכל להעניק תשומת לב לכל אחד אישית על פי צרכיו וכדו'.

גם כאן, הגלים שהיכו לאחור היו הפוכים בכיוונם ושווים בעוצמתם. גלים אלה היו מסוגים שונים: קוגנטיביים - התברר כי השימוש במאגרי מידע נעשה ביעילות רק למי שמילא כרסו בידע ובעיבודו, ואין בהם תחליף לשינון וחזרה. היו הישגים מסוימים בידע "שטחי", אך כבולעו כך פולטו, וכעוצמת קלות הלימוד באמצעות מחשב כך קטנה ההטמעה הפנימית; מוטיבציוניים - המוטיבציה ללימוד לא עלתה ברמה המובטחת אם בכלל, ואף הביאה להתמקדות התלמידים בקנקן במקום במה שיש בו; מימונויות הלימוד - הגרפיקה ועיבוד החומר הממוחשב הפחיתו בהרבה את יכולת הלומדים להתמודד עם טקסטים ארוכים, ללא צבעים וללא שאלות הפניה וחקר, והדורשים מאבק והתמודדות (דורשי רושמות כבר דרשו: למה נקרא שמו מחשב? שאומר למוח: שבו!); ועיקר העיקרים - הטכנולוגיה החדשה הביאה להחמרה קשה

בתחום ההופך להיות מרכזי בעולם המערבי - הניכור והבדידות. אותה גמרא ידועה: "דאמר רבי יוסי ברבי חנינא: מאי דכתיב חרב אל הבדים ונאלו - חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד בוד ועוסקים בתורה. ולא עוד אלא שמטפשים" (ברכות סג ע"ב), התקיימה בלומדי המחשב, ואף שזכו ללימוד עצמאי בקצב שלהם הפסידו את החוויה החברתית של הלימוד.

התנגשות זו, כאמור, עלולה להביא לנטרול הדדי ולאכזבה מרובה מן הבשורה שבטכנולוגיה. חלק ניכר ממלמדי התורה שנחשפו אליה הגיעו למסקנה כי נביאת שווא היא, ויש להתרחק ממנה כהתרחק מאישה זרה. נזקיה מרובים מתועלתה, בכל התחומים שצויינו לעיל, ויחד עם העובדה כי המרחב האינטרנטי מזמן בעיות גדולות בפני עצמו, כדאי להיזר משימוש בטכניקה זו ללימוד.

ברם, ייתכן ודווקא התנגשות זו עשויה להביא להתמקדות מלמד התורה ולומדה יותר ויותר במה שטכנולוגיה זו אינה מספקת. אותה מצוקה שאנו, כאנשי חינוך ותורה, חשים מול עוצמתה האדירה, מתגלה גם כחולשתה העיקרית וכמנוף גדול לפעולה החינוכית, ההופכת מצוקה ליתרון. בעיקר באותם שני תחומים שהם הבטן הרכה של המדיה - הנחיתות בהעברת תחומים לא אינטלקטואליים והתחום המיוחד של היחס והקשר האישי. כל הטכנולוגיות כולן הן חד-כיווניות, ואין בהם התייחסות לעולמו הפנימי והאינטימי של הלומד. דווקא זו עשויה להתברר כבשורתה הגדולה של הטכנולוגיה, ובקריאה למורים לנצל פער זה כדי לחדור אל עולמו של התלמיד. איש חינוך שינצל מצוקה זו כדי לחדור אל לבו של התלמיד, ויעניק לו את מה שאין הטכנולוגיה מעניקה - תשומת לב, יחס אישי, שותפות חוויתית ואנושיות - יצליח בשניים: מחד גיסא, הוא ירתום את הטכנולוגיה לטובתו, כדי שתשלים פערים אותם היא יכולה להשלים, וכדי לפטור אותו מהתמקדות בתחומים הניתנים להיעשות על ידה. מאידך גיסא, הוא יוכל לעצב את דמותו הערכית והמוסרית של התלמיד, דווקא משום שהוא מעניק לו את מה שהוא זקוק לו ביותר. ככל שיצליח איש החינוך למצות את החסכון בזמן שהטכנולוגיה מעניקה לו, ויעסוק ביתרון האיכותי העיקרי שבידו - הדיאלוג ותשומת הלב האישית בתחום החוויתי - ימצא איש החינוך את הטכנולוגיה כמשרתת את המטרה החינוכית העיקרית, אך לא באה במקומה. החברותא - אותה שיטת לימוד תורה ייחודית, אינה מספקת צרכים אינטלקטואליים בלבד, אלא אף צרכים נפשיים עמוקים, המוציאים את האדם המודרני מבדידותו, ומאפשרים לו לרקום מערכת יחסים המושתתת על בסיס רוחני גבוה. גם זו סיבה היכולה להרחיק את לימוד התורה מעולם המיחשוב.

מהן הנקודות הבעייתיות ברמה העקרונית של שימוש במחשב בלימוד תורה:

אחד העקרונות החוזרים ונשנים בעולמם של חז"ל הוא הצורך העקרוני כי הלימוד יהיה קשה. הרעיון העומד מאחוריו הוא שאין הלימוד רק טכניקה להעברת מסרים בין החומר הנלמד למוחו של האדם, אלא חלק מהטמעתם בעולמו הפנימי. חז"ל קבעו כי כגודל המאמץ שמשקיע האדם בלימודו כן מוטמע בו היסוד יותר. חז"ל העמידו את הלימוד "באף" כרעיון היסודי: "אף חכמתי עמדה לי, אמר רבי חנינא בר פפא תורה שלמדתי באף נתקיימה לי (ילקוט שמעוני תתקסח). הטיב לנסח זאת הרב קוק: "...על כן נואלו מאוד אותם שרוצים לעשות את כל מדריגות הלימודים גם כן לתלמידים הצעירים והמתחילים בערך של שעשועים. לא באופן כזה תבוא חכמה בלב עייר פרא האדם בהולדו, רק חכמה שלמדתי באף היא שעמדה לי..." ('עין אי"ה', שבת א, עמ' 120).

ניתן כמובן לטעון כי ההפך הוא הנכון – הלימוד בעזרת מחשב משחרר את האדם מבעיות הבנת הטקסט, והוא מפנה ללימוד העמוק, שהוא מהותו של הלימוד. ברם, הקלות הבלתי נסבלת של המדיום משלטת ומותירה את האדם ברמה הבסיסית של ההבנה.

מעבר לכך, אין מדובר רק בחיסרון קוגניטיבי אלא אף בחיסרון בתחום המידותי. חלק בלתי נפרד מהלימוד מבקש לשנות את האדם ולהביאו למעלת האדם הלומד. משמע, מדובר באדם תאב ידע, המוכן ללכת למרחקים כדי לרכשו. המחשב משיג את ההפך: אף שתומכיו סבורים כי הוא מגרה מבחינה ויזואלית ואינטלקטואלית הוא משיג את ההפך – לומד התורה מתרגל למציאות שהעניין הוא הקריטריון העיקרי ללימוד, והוא מתרגל להסתכל בקנקן, ובשל כך הוא דוחה עצמו מללמוד גם את התחומים שהם 'לא מעניינים'. ההרגל הממכר הזה מביא לפלקטיות של הלימוד, ולשטחיות מרובה. גם לכך התייחס הראי"ה: "...ובזאת יהיה מועיל רק הלימוד שאינו בא בדרכים קלים ונוחים לקלוט, כי על ידי היגיעה ועבודה שכלית, מתעלה האדם למידות נעלות..." ('עין אי"ה עמ' 379).

גם הצבע והריח של הלימוד יוצאים נפסדים. אין דבר עמוק יותר מריחו של הספר, מהדפדוף בספרים. יתר על כן, הלימוד בעזרת מחשב מרחיק את לימוד התורה מיום השבת, שהוא דווקא היום המרכזי ללימוד תורה, ובכלל קושר את האדם למכשיר. מהי המסקנה העולה מכך? האם ניתן לקבוע קטגורית כי אין למחשב מקום בלימוד התורה, אלא רק ככלי ביבליוגרפי?

מובן מאליו כי לא ניתן לשלול את התועלת במחשב, אך יש להפריד בין שני שלבים: יש להוציא את המחשב מתחום הלימוד, ולהותיר את שלב הלימוד כמושתת על המחשבה וההפשטה, המאמץ והחברותא. ברם, יש להטמיע את השימוש במחשב ככלי

למידה, באופן אינטנסיבי, בעיקר בשלושה תחומים:

- ככלי שינון וחזרה, שהרי המחשב יכול לבחון, לאתגר את ניתוח הטקסט הן בעזרת פיסוקו ושימוש בכלים הלקוחים ממעבד התמלילים והן בעזרת תוכנות ייעודיות, להרחיב את ההפניה למקורות נוספים, ולהעמיד עוד יכולות בתחום השינון והחזרה.
 - ככלי להרחבת משמעויות – בעיקר מאגרי ידע, המאפשרים לראות את השימוש שנעשה בטקסט, התפתחותו, ראייתו כגורם רחב יותר מאשר מקומו הספיציפי וכדו'.
 - ככלי להצגת דברי תורה. אחת הבעיות הקשות של תלמוד התורה בימינו היא הרמה הנמוכה של הצגת דברי תורה ופרסומים מבית המדרש. המחשב עשוי לפתח יכולות ניכרות בתחום זה, ולהביא את דברי התורה בכלי מפואר – תפוח זהב במשכיות כסף דבר דבור על אופניו.
- על ידי כך ימוצה כלי זה בצורה הטובה ביותר, תוך מזעור המחיר שהוא גובה.

